

INDVANDRING OG SORT ARBEJDE – EN OVERSIGT

Relativt mange indvandrere fra ikke-vestlige lande med beskedne kvalifikationer har problemer med at finde beskæftigelse i den formelle økonomi (dvs. almindeligt arbejde med registreret og beskattet indkomst). I stedet koncentrerer de deres indsats i den uformelle økonomi: De er aktive, eller passive, i hjemmet – ofte samtidig med at modtage en indkomstoverførsel. Eller også bliver de aktive i den uformelle sektor i form af såkaldt sort arbejde. Nogle gange kombineres det sorte arbejde med uberettiget modtagelse af socialhjælp eller dagpenge. Det er en utilfredsstillende situation – både for indvandrere, der generelt lægger stor stolthed i at kunne klare sig selv, og for det øvrige samfund hvis skattebyrde øges. Den manglende arbejdsmarkedsmæssige integration kan også skabe myter om omfanget og baggrunden for sort arbejde, der gør almindelig integration vanskelig, fordi myterne stiller indvandrerne i et dårligt lys. Virkeligheden synes imidlertid at være, at godt nok udgør sort arbejde og socialt bedrageri et problem i nogle brancher med stærk indvandrerrepræsentation, men der foreligger ikke dokumentation for, at problemet er mere udbredt blandt indvandrere end danskere. Det er derimod veldokumenteret, at relativt mange indvandrere ligesom andre med svage arbejdsmarkedskvalifikationer, står helt uden for beskæftigelse. Udfordringen består derfor i at styrke incitamenterne til og muligheden for almindeligt arbejde, og flere af sådanne initiativer vil også medvirke til at reducere omfanget af sort arbejde.

Indledning

Staten har taget initiativ til en fair-play kampagne, der gennem øget kontrol skal reducere sort arbejde og socialt bedrageri. I den forbindelse har regeringen fremhævet, "at der arbejdes sort og snydes med offentlige midler i stor stil i indvandrer miljøer."¹ Regeringens politik til løsning af problemet bygger grundlæggende på tre elementer: For det første mere kontrol bl.a. gennem virksomhedsrazziaer. For det andet en forhåbning om, at den aktuelle økonomiske højkonjunktur bringer flere indvandrere i varig beskæftigelse og således tendere til at være ved under mindre gunstige konjunkturer. For det tredje en reduktion af niveauet for visse overførselsindkomster, der kan modtage som ledig. I forhold til traditionel dansk politik er det tredje element nyt, idet det traditionelle velfærdsstatsideologiske synspunkt har været, at arbejdsmarkedets udsatte bedst inkluderes gennem en kombination af forholdsvis generøse overførselsindkomster og diverse offentligt støttede beskæftigelsesordninger og kursustiltag.

Formålet med dette oversigtsnotat er, med basis i den eksisterende litteratur, at vurdere behovet og muligheden for politiske initiativer, der kan reducere sort arbejde og socialt bedrageri og flytte disse aktiviteter over i den almindelige økonomi. I den forbindelse undersøges det, om der 1) foreligger dokumentation for, at problemet med sort arbejde og socialt bedrageri i særlig grad er knyttet til indvandrere; 2) om litteraturen peger på andre barrierer end dem der allerede adresseres; specifikt ses der på, om sort arbejde primært hænger sammen med nogle indvandrergrupperes manglende kvalifikationer til at oppebære overenskomsternes mindsteløn, eller om den primært hænger sammen med samspillet med det sociale ydelsessystem, hvor "hvid" indkomst medfører et bortfald af retten til ydelser.

Ud over anvendelse af den eksisterende litteratur ses der på resultatet af myndighedernes razziaer blandt udvalgte virksomheder for dermed at få et skøn over anvendelsen af sort arbejde, ligesom der henvises til en mindre interviewundersøgelse med indvandrere og deres erfaring med sort arbejde.

På baggrund af litteraturen og interviewundersøgelsen kan det forsigtigt konkluderes: A) at problemet med sort arbejde blandt indvandrere er stort nok til at blive taget alvorligt, men at det ikke er dokumenteret, at der er tale om et problem, der i særlig grad er udbredt blandt

¹ Beskæftigelsesministeriet (2004).

indvandrere, B) at det vigtigste motiv til sort arbejde, snarere end for ringe kvalifikationer til at klare et job til overenskomsternes mindsteløn, er at undgå skat eller at kunne modtage sociale ydelser. Sagt på en anden måde - kan man arbejde sort, så kan man som regel også finde hvidt arbejde.

At motivet til at arbejde sort, i den aktuelle konjunktursituation, primært findes i samspillet med muligheden for samtidig at modtage indkomstoverførsler, er dog ikke ensbetydende med, at overenskomsternes mindsteløn er uden negativ effekt for indvandrere med beskedne kvalifikationer. Men effekten er tilsyneladende ikke så meget at skubbe indvandrerne over i sort arbejde, som den er at skubbe indvandrere ud af arbejdsmarkedet og over i husholdningernes hjemmearbejde (eksempelvis ved kvinders arbejde som hjemmegående).

For at nedbringe omfanget af sort arbejde og socialt bedrageri kan man, udover en fortsættelse af regeringens politik med mere effektiv kontrol og reducerede satser for indkomstoverførsler til tilflyttere, anvende nedenstående forslag.

FORSLAG	FORDI
1. Styrket incitament til registreret aktivitet: En skærpelse af det krævede antal "hvide" arbejdstimer for modtagelse af hhv. dagpenge og fortsat modtagelse af kontanthjælp.	Undersøgelser peger på, at "optjening" af dagpengereget mm. udgør et motiv til registreret aktivitet.
2. Styrket incitament til aktiv deltagelse på arbejdsmarked: En forkortelse af perioden, hvor man kan modtage dagpenge.	Jo kortere tid man kan modtage dagpenge, desto mindre risiko for at dagpenge kombineres med sort arbejde.
3. Styrket incitament til at kommuner rent faktisk straffer sort arbejde og socialt bedrageri: En udvidelse af muligheden for midlertidig fratagelse af kontanthjælp.	Undersøgelser peger på, at mange kommuner ikke straffer sort arbejde og socialt bedrageri.
4. Styrke incitamentet til at virksomheder afholder sig fra at anvende sort arbejdskraft: Skærpede straffe.	Større bøder gør det mindre økonomisk attraktivt at anvende sort arbejde.
5. Styrket incitament til at udføre en ekstra arbejdsindsats: Lavere beskatning af den sidst tjente krone.	Sort arbejde udføres i nogle tilfælde som ekstra arbejde, hvor motivet er høj beskatning af den sidst tjente krone.
6. Elimination af ordninger, der øger den uformelle sektor: Børnefamilieydelse afskaffes eller begrænses.	Borgerlønslignende ordninger svækker incitament til at være aktiv på arbejdsmarkedet og fremmer klientgørelse af borgerne.

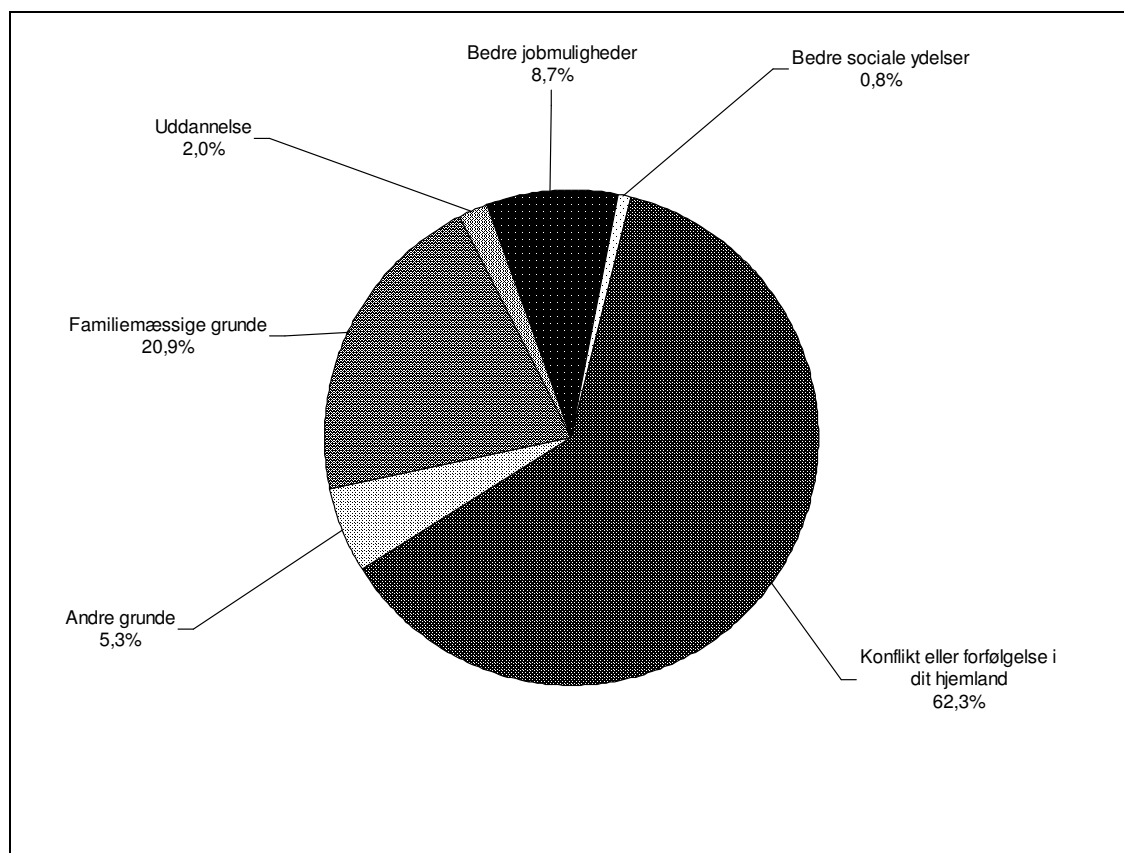
Notatet er disponeret således, at der først ses på de overordnede forklaringer på, hvorfor indvandrere kan havne i den uformelle økonomi; dvs. enten som hjemmegående udenfor arbejdsmarkedet *eller* i den "sorte" økonomi, og eventuelt kombineret med socialt bedrageri. Dernæst ses på eksisterende studier af omfanget af den sorte økonomi. Efterfølgende gennemgås undersøgelser af indvandreres faktiske motiver til at vælge aktiviteter i den uformelle økonomi. Afslutningsvis præsenteres en række politikforslag til løsning af problemerne med sort arbejde.

Udfordringen – indvandring til den formelle eller uformelle økonomi

Der foregår aktuelt en diskussion af, om der ligesom for handel med varer og tjenester skal ske en liberalisering af arbejdskraftens mulighed for at krydse grænser. Som bekendt er der sket sådanne liberaliseringer af arbejdskraftens muligheder indenfor EU, men den aktuelle diskussion sker i regi af WTO og vedrører også lavt kvalificeret arbejdskraft fra den ikke-vestlige verden. Der er ret bred accept af, at der målt ved den samlede produktion kan være en stor fordel i en sådan liberalisering. Fordelene vil for langt den største dels vedkommende tilfalde indvandrerne (der ved indvandring til samfund med liberale institutioner får mangedoblet sin produktivitet og indkomstmulighed), mens effekten for modtagerlandene er vanskeligere at forudsige. Det er i den forbindelse almindeligt at koncentrere sig om fordelingsmæssige effekter af indvandringen, der afhænger af, om indvandrerne er lavt- eller højtudannede. Men en endnu mere grundlæggende forudsætning for en positiv økonomisk effekt er, om indvandrerne overhovedet kan komme i arbejde. Det er tvivlsomt, om Danmark har haft økonomisk fordel af den ikke-vestlige indvandring, og i hvert fald har befolkningen i Danmark og i mange andre vestlige lande været skeptisk overfor dens kulturelle og økonomiske konsekvenser. Og målt ud fra eksempelvis effekten på de offentlige finanser er befolkningens skepsis ikke ubegrundet. Lavere beskæftigelse blandt ikke-vestlige indvandrere medfører relativt større træk på offentligt finansierede indkomstoverførsler. Der er imidlertid ikke meget, der tyder på, at indvandrere er kommet til Danmark med det formål at udnytte de sociale ydelser.

Nedenstående figur 1 viser ikke-vestlige mandlige indvandreres begrundelse for at flytte til Danmark. Det fremgår, at kun 0,7 pct. af de adspurgte ikke-vestlige indvandrere begrundede deres flytning til Danmark med "bedre sociale ydelser." Og selvom kun 8,7 pct. af indvandrerne er kommet til Danmark med begrundelse i bedre jobmuligheder (det afspejler naturligvis, at Danmark har praktiseret et indvandringspolitisk regime med vægt på at tilgodese personer med flygtningestatus), så er der ikke grund til at antage, at ikke-vestlige indvandrere er kommet til Danmark for at leve på passiv forsørgelse. Når det alligevel i relativt høj grad er endt med manglende beskæftigelse hænger det formentlig sammen med, at man i Danmark har indrettet sig på en måde, der let fastholder svagt kvalificerede i passiv forsørgelse.

Figur 1 - Begrundelse for indvandring til Danmark

Kilde: Interviewundersøgelse 2007 foretaget af DST (Danmarks Statistik) for CEPOS.

Anm.: Baseret på svar for 394 mænd med ikke-vestlig baggrund, der var 18 år eller ældre ved indvandring til Danmark.

Indvandreres vej til den formelle eller uformelle økonomi

Når indvandrere og efterkommere skal træde ind på arbejdsmarkedet kan det enten ske i den formelle eller den uformelle sektor (for definitioner se boks 1 nedenfor). I hovedsagen har indvandrerne fem muligheder:

- i) At søge arbejde i den organiserede del af arbejdsmarkedet i den formelle økonomi.
- ii) At forsøge sig som selvstændig erhvervsdrivende i den formelle økonomi.
- iii) At finde arbejde i den uorganiserede del af arbejdsmarkedet i den formelle økonomi.
- iv) At finde "sort" beskæftigelse; dvs. arbejde i den uformelle økonomi.
- v) At opgive lønnet beskæftigelse og i stedet koncentrere sig om husholdningen; dvs. arbejde i den uformelle sektor.

Boks 1 - Definition af den formelle og uformelle sektor samt den "sorte" økonomi

I Pedersen (1998) præsenteres definitioner med henblik på at måle den uformelle sektors størrelse. De anvendte definitioner er gengivet i figur 2 nedenfor. Den uformelle økonomi er opdelt i en såkaldt "skygge-økonomi" og i husholdningernes egenproduktion. Skyggeøkonomien består dels af legal produktion (dvs. produktion af i øvrigt lovlige goder, men hvor der opstår en ulovlighed i forbindelse med manglende deklarering overfor myndighederne), dels af illegal produktion (eksempelvis ulovlig produktion og handel med narkotika). Det er den ikke-deklarerede del af skyggeøkonomien, der defineres som den "sorte økonomi."

Figur 2 - Den formelle og uformelle økonomi

Formelle sektor (deklarerede økonomi)	Husholdninger: Landbrugsvarer og egenproduktion af investeringsgoder			Inkluderet i BNP	Totalt (teoretisk) BNP
	Offentlige sektors produktion				
Uformelle sektor (ikke-deklarerede økonomi)	Skygge-økonomi	Ikke-deklarerede del af markedsøkonomi = "Sorte" økonomi	Normal under-deklaration (handel til normal pris)	Til dels inkluderet i BNP	
			"Sorte" aktiviteter (handel til under normal pris)		
		Ulovlig økonomisk aktivitet (fx narkotikahandel, rufferi)	I praksis ikke inkluderet i BNP		
		Skatteunddragelse, fx overførselsindkomster	Ikke inkluderet i BNP		
	Husholdningernes tjenester				

Kilde: Pedersen (1998)

Anm.: Figuren er med få undtagelser gengivet som hos kilden.

Indenfor den sorte økonomi skelnes mellem de tilfælde, hvor goderne handles til almindelig pris men underdeklarerer, og de tilfælde hvor køber og sælger så at sige 'deles i porten' og handler til en pris, der afspejler, at der ikke svares skat af aktiviteten, og som derfor er lavere end den almindelige pris. I det første tilfælde er kun sælgeren klar over skatteunddragelsen, og umiddelbart er det sælgeren, der opnår en gevinst ved unddragelsen. Det andet tilfælde defineres som "sorte aktiviteter," og kan andre steder ses omtalt som "sorte aktiviteter i snæver forstand", mens det første tilfælde omtales som "almindeligt skattesnyd" (eg. Pedersen (2003)).

Et eksempel på en handel til en almindelig pris kan være en frisør, der sælger sin serviceydelse i frisørsalonen til den sædvanlige pris, men som undlader at regnskabsføre og svare skat af handlen. Et eksempel på en handel til under almindelig pris kan være en frisør, der i salonen eller måske i sin egen eller kundens privatbolig foretager klipningen men til en lavere pris end den, der gælder almindeligvis i salonen, dvs. den pris der gælder for klipninger der deklarerer. I ovennævnte eksempler sker den manglende deklarering i forbindelse med kontakten mellem producent og køber, men den manglende deklarering kan også ske ved relationen mellem arbejdsgiver og ansatte, hvor arbejdsgiveren betaler den ansatte en lavere end almindelig løn og uden at nogle af parterne deklarerer udgiften/indtægten.

Ifølge definitionen i Pedersen (1998) indgår skatteunddragelse ved eksempelvis indkomstoverførsler også i den uformelle økonomi. Uretmæssig modtagelse – såkaldt socialt bedrageri – af indenlandske offentlige indkomstoverførsler i form af sociale ydelser indgår ikke, idet denne problemstilling ikke vedrører manglende deklarering af ydelsen (udbetalingen af ydelsen registreres som bekendt af det offentlige). Det er dog klart, at problemstillingen med uretmæssig modtagelse af ydelser kan have en sammenhæng med sort arbejde, idet der med disse ydelser skabes et incitament til uregistreret indkomst, altså sort arbejde, og selvom vi nedenfor følger definitionerne i Pedersen, vil vi også inddrage denne problematik.

Hovedparten af indvandrere til Danmark fra den ikke-vestlige verden har haft relativt svage kvalifikationer – dvs. begrænset såkaldt *human kapital* (formel og uformel uddannelse, erhvervserfaring, jobsøgningsnetværk og andre faktorer, der bestemmer personens kvalifikationsniveau) og relativt lav forventet produktivitet – og forsøger de at komme ind i den formelle sektor, vil det især være i den mindre kvalifikationskrævende del.²

I Danmark er den del af den formelle sektor typisk dækket af overenskomsternes krav om mindsteløn. Forudsætningen for at komme indenfor i den overenskomstdækkede del er derfor, at indvandrerne har en tilstrækkelig høj produktivitet til at virksomhederne vil betale mindstelønnen. Har indvandrerne ikke den tilstrækkelige produktivitet, er den overenskomstdækkede del af den formelle økonomi ikke en reel mulighed. Det er ikke, fordi indvandrerne har en lav arbejdsmoral, og de har ikke som den foretrukne tilværelse at modtage socialhjælp, men det danske arbejdsmarked består fortsat af *insidere* og *outsidere*. Insiderne har ret let ved at få arbejde, og har ikke interesse i outsidernes tilstedeværelse og konkurrence på arbejdsmarkedet. Måden at holde outsiderne ude består i at skærpe fagenes uddannelses- og lønkrav. Krav som outsiderne har vanskeligt ved at opfylde. Indvandrere og efterkommere har i høj grad været outsiders. Den aktuelle økonomiske højkonjunktur har reduceret dette problem, men ikke elimineret det. Årsagen til at arbejdsmarkedets parter ikke udviser en adfærd, der sikrer de ledige arbejde, er, at fagforeningerne koncentrerer sig om at sikre sine medlemmer en fordel (holde de svage udenfor) mens omkostningen (i form af bl.a. finansieringen af arbejdsløshedsunderstøttelse, kursus) kan skubbes videre til en tredje part, nemlig det offentlige/det øvrige samfund.

En af de måder, hvorpå indvandrere kan forsøge at slippe udenom barriererne for adgang til ansættelse på det traditionelle organiserede arbejdsmarked, har været at forsøge sig som selvstændig erhvervsdrivende. En anden måde er at søge arbejde i den uorganiserede del af den formelle økonomis arbejdsmarked. Begge måder giver mulighed for at arbejde til en lavere timeløn end mindstelønnen.

Endelig er der mulighed for at søge over i den uformelle sektor. Det kan enten ske i form af sort beskæftigelse eller i form af aktiviteter i husholdningen (f.eks. indvandrerkvinden, der bliver hjemmegående). Fordelen ved sort beskæftigelse er dels, at den sorte timeløn kan være på niveau med eller højere end den hvide timeløn efter skat, dels at den sorte timeløn/beskæftigelse kan kombineres med modtagelse af sociale ydelser.

Forklaringen på at der foregår sort arbejde kan således være, at man ikke kan opnå beskæftigelse i den formelle sektor, fordi man ikke har kvalifikationer til at oppebære en mindsteløn, og fordi der er for få udbudte jobs i den ikke-overenskomstdækkede del, eller at man ikke har arbejdstilladelse. Eller at man faktisk har kvalifikationer til at opnå beskæftigelse i den formelle sektor men vælger sort arbejde, fordi man reagerer på indkomstbeskatningen ved snyde sig fra den, eller at man vælger sort arbejde for samtidig at kunne få – snyde sig til – ydelser fra det offentlige. De forskellige forklaringer er sammenfattet i tabel 1.

² Vanskelighederne kan endda være til stede selv for personer med høj uddannelse, hvis det ikke er muligt at dokumentere uddannelsens værdi overfor danske virksomheder. Især iranske, men også andre, indvandrere og flygtninge har været kendetegnet ved et relativt højt medbragt uddannelsesniveau, men har alligevel haft betydelige problemer med at finde arbejde. Forklaringen er formentlig bl.a. at et højt "udenlandsk" uddannelsesniveau ikke har samme skønnede værdi i danske virksomheder, og konsekvensen har ud over manglende beskæftigelse og passiv forsørgelse været, at forholdsvis mange iranere føler sig udsat for diskrimination.

Tabel 1 - Forklaringer på sort arbejde

Personen...	arbejder sort fordi...	og vi kalder årsagen...
kan ikke finde arbejde i den formelle sektor og...	kvalifikationerne ikke giver mulighed for at oppebære den overenskomstfastsatte mindsteløn.	"Mindstelønsforklaringen"
	ikke har arbejdstilladelse.	"Reguleringsforklaringen"
kan finde arbejde i den formelle sektor, men	får mere løn ud af at sort arbejde end af hvidt.	"Beskatningsforklaringen"
	får større samlet indtægt ved sort arbejde, idet der også modtages indkomstafhængige ydelser	"Samspilsforklaringen"

Problemet med sort arbejde og socialt bedrageri

Ud over at sort arbejde og socialt bedrageri – hvad enten det udføres af etniske danskere eller indvandrere – kan bryde moralregler, medfører det også nogle økonomiske problemer.

Sort arbejde for alle danskere er for 2005 anslået til en værdi af ca. 46 mia. kr. (spørgsmålet om omfanget af sort arbejde og dets udbredelse blandt indvandrere uddybes i næste afsnit). Statens skønnede provenutab er dog mindre end halvdelen af dette, idet en væsentlig andel af det sorte arbejde antages ikke at ville blive udført (eller at blive udført af husholdningerne selv i form af gør-det-selv arbejde mm.; jf. figur 2, s. 5), hvis det skulle ske til hvide vilkår, og Skatteministeriet³ anslår skatteværdien til ca. 8 mia. kr. for alle danskere⁴. Dette provenutab er dog ikke ensbetydende med, at der er et samfundsmæssigt tab forbundet med det sorte arbejde, idet konsekvensen af en hundrede procent effektiv udryddelse af sort arbejde som nævnt er, at en del af det slet ikke vil blive udført. Den tabte nytte af dette arbejde skal regnes med, for at bedømme den samlede effekt⁵. For i teorien kan man sagtens forestille sig situationer, hvor den politisk valgte allokering af samfundets ressourcer er så forvridd og så langt fra det samfundsmæssigt optimale, at omgåelse i form af sort arbejde reducerer de negative konsekvenser af den politiske beslutningsmekanisme. Ikke desto mindre er der dog en række grunde til at antage, at sort arbejde er en problematisk løsning på dette problem.

For det første virker brugen af sort arbejdskraft i nogle virksomheder konkurrenceforvriddende overfor andre i branchen. For det andet kan udbredt brug af sort arbejdskraft indenfor en hel branche medføre, at branchen som helhed får en konkurrencefordel i forhold til andre brancher.

Når sort arbejde kombineres med uretmæssig modtagelse af offentlige ydelser forstærkes de negative effekter. Det er især tilfældet, hvis sort arbejde udføres af personer, som godt kunne opnå hvidt arbejde. De offentlige finanser påvirkes negativt gennem de uberettigede udgifter.

³ Skatteministeriet (2006).

⁴ Dette provenu-tab skal yderligere reduceres, idet en del af den sorte indkomst bruges til hvidt beskattet forbrug, men tilbage står et tab i statens indtægter.

⁵ Forskningschef Torben Tranæs ved Rockwoolfonden vurderer, at der ikke er en samfundsmæssig fordel ved at bekæmpe sort arbejde (Tranæs 2004). Perspektivet i nærværende notat er, at der også er en sammenhæng mellem sort arbejde og uberettiget modtagelse af ydelser ved ledighed, og derfor er der samlet set et relevant problem.

Omfanget af sort arbejde blandt indvandrere

Da "sort" arbejde er ulovligt og per definition ikke registreret, er det vanskeligt at vurdere dets omfang. Umiddelbart kunne man foranlediges til at forvente en relativ høj udbredelse af sort arbejde blandt indvandrere, fordi arbejde til lave sorte lønninger kan være en måde, hvorpå personer med beskeden kvalifikation kan finde arbejde. Men i den uformelle sektor er der også er den mulighed, at man trækker sig helt tilbage i husholdningen og lægger sin indsats i hjemmet, hvilket i relativt høj grad sker for indvandrerkvinder. Dertil kommer, at sort arbejde ofte sker som supplement til et hvidt arbejde, og er lettere at finde med et veludbygget netværk, hvilket indvandrere (for så vidt angår jobsøgningsnetværk) ikke har i så stor grad som etniske danskere. Det er derfor vanskeligt på forhånd at fastslå, om man kan forvente et større eller mindre omfang af sort arbejde blandt indvandrere i forhold til etniske danskere.

Mens der findes en del dansk forskning inden for den uformel beskæftigelse generelt, er der kun en meget begrænset forskning, der specifikt behandler indvandreres beskæftigelse i den uformelle sektor.

Rockwool-fonden har et igangværende projekt om uformel beskæftigelse, og har udgivet flere publikationer i forbindelse med projektet. Indgangsvinklen har primært været uformel beskæftigelse for danskere generelt. Præsentationen af definitionerne (gengivet i boks 1 ovenfor) af den uformelle økonomi i Pedersen (1998) efterfølges af et skøn over størrelsen af den danske skygge-økonomi samt en international sammenligning. Det konstateres i øvrigt, at ledige ikke ser ud til at arbejde mere sort end beskæftigede.

Pedersen (2003) indeholder bl.a. en opdatering af skønnene for det sorte arbejdes (snævert defineret jf. ovenfor) omfang i bl.a. Danmark. For Danmark skønnes omfanget af sort arbejde i 2001 at have været 3,8 pct. af BNP sammenlignet med (2,4-2,7 pct. i 1997). Niveauet i de øvrige lande i undersøgelsen anslås til 4,1 pct. (Tyskland), 2,6 pct. (Norge), 2,3 pct. (Sverige) og 1,2 pct. (Storbritannien). Rockwool Fondens Forskningsenhed (2006) præsenterer i forlængelse af Pedersen (2003) yderligere nye tal, der indikerer, at omfanget af sort arbejde i Danmark udgjorde omkring 3 pct. af BNP i 2005. Også denne undersøgelse indikerer, at ledige ikke udfører sort arbejde i større omfang end beskæftigede – måske endda i mindre omfang. Det fremhæves dog også, at tendensen til ikke at indrømme sort aktivitet kan tænkes at være større blandt ledige, idet de i givet fald kan frygte at blive forbundet med såvel skatteunddragelse som uretmæssig modtagelse af understøttelse.

Mogensen (2003) indeholder dels en historisk oversigt over skatteunddragelse i Danmark, dels en aktuel oversigt over problemstillingen. Ligesom Pedersen (1998) og Pedersen (2003) har hensigten ikke været en specifik behandling af indvandrere og den uformelle økonomi, og den problematik behandles derfor ikke. For at få et indtryk af omfanget af indvandreres sorte arbejde ser vi nedenfor på fire undersøgelser.

Undersøgelse af "det duale arbejdsmarked"

Shahamak Rezaei har i Rezaei (2003) og Rezaei (2004) præsenteret et omfattende studie for Beskæftigelsesministeriet og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. I studiet ses der eksplicit på indvandrere og den sorte økonomi i forbindelse med indvandrerejede virksomheder. I forbindelse med offentliggørelsen af studierne fastslås det i en pressemeddelelse fra Beskæftigelsesministeriet, at "[r]apporten dokumenterer sort på hvidt, at der arbejdes sort og snydes med offentlige midler i stor stil i indvandrer miljøer. Svindlen er så indgroet i miljøerne, at man kan tale om, at der har udviklet sig et parallelsamfund til den danske velfærdsmodel." Hvis der med "parallelsamfund til den danske velfærdsmodel" menes, at omfanget af sort arbejde blandt indvandrere befinder sig på et andet og højere plan end

etniske danskeres, så synes den tolkning dog ikke velfunderet. Rapporten indeholder en interviewundersøgelse blandt indvandrerejede virksomheder (135 små virksomheder med 81 ansatte), og blandt de ansatte er der en ret stor andel, der selv rapporterer at arbejde sort (57 pct.), ligesom en stor andel af arbejdsgiverne med ansatte vurderer, at deres ansatte modtager dagpenge eller kontanthjælp (76 pct. vurderer at det er tilfældet for alle deres ansatte). I rapporten sammenlignes dette udsnit af indvandrerejede virksomheder med et datamateriale fra Rockwool for virksomheder ejet af etniske danskere indenfor tilsvarende brancher, hvor andelen af danske ansatte, der selv rapporterer at have arbejdet sort er 40 pct. Rapporten understreger, at de to undersøgelser er foretaget under forskellige vilkår (forskellige interviewformer, forskellige alderssammensætninger i populationerne), og at sammenligningen derfor bør tages med særdeles restriktive forbehold. Endvidere fremgår det af rapportens undersøgelser, at etniske danskere typisk arbejder til en højere sort timeløn end indvandrere, og man får derfor et andet billede, når man i stedet måler omfanget ved *værdien*. Rapporterne giver derfor ikke grundlag for håndfaste vurderinger af omfanget af sort arbejde⁶.

Udover ovennævnte interviewundersøgelse i anden delrapport indeholder første delrapport et mindre antal dybdegående interview, hvor man fokuserer på motiverne til sort arbejde, og vi vil i den sammenhæng trække intensivt på studiet nedenfor i afsnittet om motiver til sort arbejde.

Beskæftigelsesministeriets undersøgelse af kontanthjælpsmodtagere

I en anden rapport fra Beskæftigelsesministeriet (Beskæftigelsesministeriet (2006a)) har man gennemført en interviewundersøgelse blandt kontanthjælpsmodtagere, hvor der spørges til sort arbejde og socialt bedrageri. De spurgte er lovet anonymitet. Det fremgår, at blandt danske kontanthjælpsmodtagere udtrykker 9 pct. at sort arbejde er acceptabelt og 7 pct. at socialt bedrageri er acceptabelt. De tilsvarende andele for indvandrere/flygtninge på kontanthjælp er 4 og 7 pct. Endelig er der spurgt til, om man har begået socialt bedrageri (hvilket dækker tilfældet med modtagelse af kontanthjælp samtidig med, at man har arbejdet uregistreret), hvilket 14 pct. af danske kontanthjælpsmodtagere svarer bekræftende på, mens kun 2 pct. af indvandrere og flygtninge bekræfter dette.

Der kan for alle grupper være tale om underkantsskøn (fordi nogle interviewpersoner af oplagte grunde ikke svarer eller ikke svarer i overensstemmelse med virkeligheden), og man kan ikke udelukke at især kontanthjælpsmodtagere med indvandrer- eller flygtningebaggrund frygter at svarene – trods lovet anonymitet – kan få negative konsekvenser. Dertil kommer, at den udspurgte gruppe består af kontanthjælpsmodtagere, hvor man finder relativt færre danskere end indvandrere; dvs. at forskellen i problemstørrelserne (målt ved de oplyste andele) reduceres noget, når man medtager, at forholdsvis flere indvandrere havner på kontanthjælp. Uanset disse risici for at undervurdere problemets omfang for indvandrere indikerer undersøgelsen, at problemet med sort arbejde samtidig med modtagelse af kontanthjælp ikke er et særligt indvandrerproblem.

⁶ Det noteres endvidere i rapporten, at "Langt de fleste indvandrerejede virksomheder drives indenfor rammerne af den formelle økonomi [...]" (p. 11).

Tabel 2 - Kontanthjælpsmodtageres holdning til sort arbejde og socialt bedrageri samt kontanthjælpsmodtageres selvrapporterede praksis mht. sort arbejde og socialt bedrageri

	Andel (pct.) der mener, at sort arbejde er acceptabelt	Andel (pct.) der mener, at socialt bedrageri er acceptabelt.	Andel (pct.) der angiver, at have begået socialt bedrageri.
Danskere	9	7	14
Indvandrere	4	4	2
Flygtninge	4	4	2

Kilde: Beskæftigelsesministeriet (2006a).

Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark

Regeringens tænketank om integrationsindsatsen i Danmark har spurgt til indvandrere og danskeres holdninger til socialt bedrageri og sort arbejde (Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark (2007)). Spørgsmålene er stillet til repræsentative stikprøver blandt grupper af forskellig etnisk oprindelse (og altså ikke kun til kontanthjælpsmodtagere). Resultatet er vist i tabel 3. Der er svaret ud fra en skala, hvor 1 betyder slet ikke i orden, og 10 betyder helt i orden. Det fremgår, at indvandrere og efterkommere generelt har en mere negativ holdning til sort arbejde end etniske danskere, mens billedet er lidt mere blandet hvad angår uretmæssig modtagelse af sociale ydelser, hvor flere indvandrer- og efterkommergrupper har en højere accept af den adfærd. Som for undersøgelsen af holdning og praksis blandt kontanthjælpsmodtagere er der knyttet en usikkerhed til sandhedsværdien af svarene, men tages tallene for pålydende, indikerer de ikke en særlig accept af denne type asocial adfærd blandt indvandrere.

Tabel 3 - Holdning til socialt bedrageri og sort arbejde (Skala: 1 = uacceptabelt / 10 = acceptabelt)

	Uretmæssig modtagelse af sociale ydelser	Sort arbejde
Tyrkiske indvandrere	1,2	1,8
Tyrkiske efterkommere	1,9	2,8
Pakistanske indvandrere	1,5	1,7
Pakistanske efterkommere	1,7	2,8
Vestbalkan	1,6	2,9
Irak	1,1	1,5
Iran	1,4	2,5
Vietnam	1,4	2,6
Etniske danskere	1,3	4,0

Kilde: Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark (2007)

Myndighedernes razziaer

En tredje måde at opnå et skøn for udbredelsen af sort arbejde er at se på de razziaer, som myndighederne udfører i virksomheder med henblik på at afsløre uregistreret aktivitet. Myndighederne har siden 2004 gennemført over 30 større razziaer. Razziaerne retter sig ikke mod tilfældige brancher eller virksomheder, men kan være motiveret af en særlig mistanke (og der er derfor ikke tale om et repræsentativt udvalg)⁷. Mange af disse razziaer er

⁷ Ifølge fagforbundet Nærings- og Nydelsesmiddelarbejderforbundet (NNF) har forbundet informeret skatteministeren om 60 bestemte bagerier, som forbundet har haft under mistanke for at beskæftige sort arbejdskraft. Ud over at være motiveret af bred samfundsinteresse kan fagforbundene også have en interesse i at lukke ned for forretninger, der arbejder med uorganiseret arbejdskraft, og som har arbejdskraft, der arbejder til lønninger under overenskomsten. Fænomenet er således konsistent med tesen om insideres forsøg på at holde anden arbejdskraft ude.

gennemført indenfor brancher, hvor indvandrere har fundet et levebrød og er forholdsvist stærkt repræsenteret (eksempelvis drives 70 ud af i alt 150 københavnske bagerforretninger af indvandrere).

På baggrund af myndighedernes præsentation af de enkelte resultater er der her udarbejdet en tabel (tabel 4), hvoraf resultatet for udvalgte dele af undersøgelserne er gengivet for 25 razziaer (udeladt er razziaer indenfor bl.a. byggeri, værtshuse og prostitution). Bl.a. har myndighederne registreret, om man på virksomhederne har konstateret personer, der modtager kontanthjælp eller dagpenge, ligesom man har registreret, om en person har "første arbejdsdag." At en person har "første arbejdsdag" kan være udtryk for, at virksomheden reelt har ansat personen sort og forsøger at skjule dette for myndighederne ved at påstå, at den manglende registrering skyldes, at ansættelsesforholdet netop er indgået, men det kan også være den sande forklaring.

Myndighederne er i løbet af perioden begyndt at registrere statsborgerskab ("udlændinge") samt om personen har arbejds- og opholdstilladelse. Derimod registreres det ikke, om personerne er indvandrere eller efterkommere, og man kan derfor ikke på baggrund af oplysningerne sige noget definitivt om udbredelsen af sort arbejde eller socialt bedrageri på tværs af etnisk baggrund, men oplysningerne kan give indikationer af omfanget af sort arbejde og socialt bedrageri, samt brugen af udenlandsk arbejdskraft med eller uden opholds- og arbejdstilladelse.

Resultaterne af razziaerne indikerer, at der i de udvalgte (der er som nævnt ikke tale om tilfældige stikprøver) virksomheder er problemer med sort arbejde og socialt bedrageri. For de 25 razziaer samlet, der vedrørte 3558 virksomheder og 8526 ansatte, var omkring hver syvende (ca. 16 pct.) af de arbejdende på dagpenge eller kontanthjælp (jf. nedenstående tabel 4). Blandt de virksomheder, hvor der blev registreret oplysninger om arbejds- og opholdstilladelse, var omkring 1,2 pct. af de antrufne uden arbejdstilladelse og 1,8 pct. havde hverken arbejds- eller opholdstilladelse. Man kan derfor forsigtigt anslå, at ca. 19 pct. – eller omkring hver femte – arbejdede sort i disse brancher.

Delkonklusion

- Der er grund til at være forsigtig med tolkningen af interviewundersøgelser om sort arbejde og socialt bedrageri, fordi de adspurgte af oplagte grunde kan holde sig tilbage fra at svare ærligt, men tager man resultaterne for pålydende, tyder de ikke på, at sort arbejde og socialt bedrageri er mere accepteret eller udbredt blandt indvandrere.
- Uanset at problemet ikke kan dokumenteres at være mere udbredt blandt indvandrere, tyder undersøgelserne blandt små virksomheder (hvor indvandrere er stærkt repræsenteret) på, at brugen af sort arbejdskraft og socialt bedrageri i disse brancher har så stort et omfang, at det kræver politisk opmærksomhed.

Tabel 4 - Resultat af myndighedernes razziaer indenfor udvalgte i perioden 2004-2007

Kontrol-aktion (dato)	Branche	Antal virksomheder	Antal personer truffet (excl. indehavere)	Andel (pct.), der har "første arbejdsdag"	Andel (pct.) der får udbetalt dagpenge	Andel (pct.) der får udbetalt sociale ydelser	Andel (pct.) "Andre" arbejdstagere; fx ægtefælle, familiemedl. osv.	Andel (pct.) udlændinge med opholds- og arbejdstilladelse	Andel (pct.) opholdstilladelse men ej arbejdstilladelse	Andel (pct.) hverken opholds- eller arbejdstilladelse	Andel (pct.) (modtagelse af dagpenge eller sociale ydelser) af ansatte
2007 (juni)	Bagere	18	28	10,7	7,1	32,1	7,1	28,6	3,6	14,3	39,3
2007 (juni)	Kiosker/mindre erhv.driv.	51	46	10,9	4,3	19,6	32,6	10,9	0,0	0,0	23,9
2007 (juni)	Rest., pizzeriaer o.lign.	358	1004	9,2	5,5	7,2	12,6	4,9	0,5	1,4	12,6
2006 (nov.)	Restaurationsbranchen	452	1321	10,4	7,1	7,8	14,2	3,2	0,8	1,3	14,9
2006 (nov.)	Autoværksteder	20	27	14,8	0,0	11,1	33,3	0,0	18,5	3,7	11,1
2006 (nov.)	Juletræsbranchen	32	65	1,5	0,0	6,2	9,2	15,4	0,0	27,7	6,2
2006 (nov.)	Bagerier	17	58	5,2	1,7	8,6	1,7	6,9	0,0	0,0	10,3
2006 (juni)	Pizzeriaer/restauranter	393	1037	13,0	7,0	9,3	15,9	ingen data	0,8	1,4	16,3
2006 (juni)	Bagerier	50	94	16,0	3,2	23,4	3,2	ingen data	4,3	3,2	26,6
2006 (juni)	Kiosker/detailhandel	51	25	4,0	4,0	32,0	80,0	ingen data	0,0	0,0	36,0
2006 (juni)	Markeder	61	29	20,7	13,8	58,6	44,8	ingen data	0,0	0,0	72,4
2005 (sept.)	Pizzeriaer/restauranter	238	767	11,9	7,2	8,6	16,8	6,6	2,3	0,5	15,8
2005 (sept.)	Bagerier	57	121	6,6	4,1	9,1	9,9	1,7	1,7	4,1	13,2
2005 (sept.)	Øvr. handel med fødevarer	8	13	15,4	7,7	30,8	23,1	7,7	0,0	0,0	38,5
2005 (maj)	Rest., pizzeriaer o.lign.	274	884	13,3	7,9	12,7	12,7	4,5	1,4	1,0	20,6
2005 (maj)	Bagerier	60	131	13,7	1,5	3,8	9,9	2,3	1,5	9,9	5,3
2005 (maj)	Kiosker	40	26	0,0	3,8	23,1	57,7	0,0	0,0	0,0	26,9
2005 (maj)	Bazar Vest	12	23	4,3	21,7	26,1	0,0	0,0	4,3	0,0	47,8
2005 (maj)	Avisdistribution	120	104	21,2	3,8	12,5	9,6	3,8	1,0	0,0	16,3
2005 (maj)	Rengøringsbranchen	13	129	10,1	4,7	0,8	0,0	0,0	0,0	3,9	5,4
2004 (juni)	Pizzeriaer/restauranter	678	1846	18,0	7,4	10,1	ingen data	ingen data	ingen data	ingen data	17,4
2004 (juni)	Taxier	392	374	6,7	1,3	3,2	ingen data	ingen data	ingen data	ingen data	4,5
2004 (juni)	Bazar Vest	24	35	11,4	11,4	34,3	ingen data	ingen data	ingen data	ingen data	45,7
2004 (juni)	Avisdistribution	107	255	3,5	3,5	7,8	ingen data	ingen data	ingen data	ingen data	11,4
2004 (juni)	Bagerier	32	84	16,7	9,5	3,6	ingen data	ingen data	ingen data	ingen data	13,1
SAMLET	SAMLET	3558	8526	12,4	6,4	9,4	9,9	4,6	1,2	1,8	15,8

Kilde: Skatteministeriet, diverse rapporter; egne beregninger.
 Anm.: Klassifikationerne er ikke generelt gensidigt udelukkende.

Motiver til sort arbejde blandt indvandrere

Der er, som illustreret i tabel 1 ovenfor, fire økonomisk betingede incitamenter til at arbejde sort og eventuelt at kombinere det med socialt bedrageri; nemlig incitamentene knyttet til det der blev kaldt hhv. "Mindstelønsforklaringen", "Reguleringsforklaringen", "Beskatningsforklaringen" og "Sampilsforklaringen."

Rapporten *Det duale arbejdsmarked i et velfærdsstatsligt perspektiv - et studie af dilemmaet mellem uformel økonomisk praksis og indvandreres socio-økonomiske integration* (Rezaei (2003)) havde til formål, at "påvise eller afvise tilstedeværelsen af uformelle økonomiske aktiviteter i indvandrerejede virksomheder i et dualt arbejdsmarked indenfor rammerne af det danske velfærdsstatsregime, samt at belyse deres omfang og karakter." (p. 12). "Dette indbefatter en kortlægning af de positive og negative konsekvenser som en sådan forekomst måtte have i forhold til velfærdsstaten og i forhold til indvandreres socio-økonomiske integration." (p.12). "I forlængelse heraf vil projektet formulere bud på fremtidig policy-making i forhold til henholdsvis at fastholde og imødegå de positive og negative effekter som tilstedeværelsen af et dualt arbejdsmarked måtte have.[...] Dette kunne f.eks. være en justering af mindstelønningerne, en regulering af satserne for modregning af lønindtægt for modtagere af overførselsindkomster eller helt andre alternativer" (p. 12).

Rapportens første del benytter uddybende interview med udvalgte interviewpersoner. Udover interview med indvandrere, som har erfaring med at udføre sort arbejde, har man gennemført interview med interessenter indenfor offentlige myndigheder, arbejdsgiver-, branche- og lønmodtagerorganisationer. Selvom det ikke er et eksplicit formål med undersøgelsen at kortlægge indvandreres motiv til sort arbejde og eventuelt socialt bedrageri indgår temaet i de gennemførte interview. Det må bemærkes, at interviewene er gennemført i en periode, hvor den økonomiske konjunktur var mere dæmpet, hvilket må formodes at trække i retning af, at forholdsvis flere rammes af en for høj mindsteløn.

For indvandrerne kan følgende af rapportens konklusioner fremdrages:

"På baggrund af uddrag fra en række livshistorieinterviews med henholdsvis 4 ejere af indvandreraktiviteter og 4 ansatte (hvoraf en er danskfødt) i virksomheder ejet af indvandrere, der er gengivet i kapitel 4, kan det afgøres, at der blandt aktørerne er en udbredt indstilling til at arbejde under formelle vilkår primært udføres, når der er behov for at dokumentere en hvid indtægt overfor myndighederne."

"Det er dog i mange tilfælde lige så påtrængende for ansatte og arbejdsgivere at skjule indtægt for myndighederne. I de fleste tilfælde handler dette om, at en forhøjelse af indkomst medfører et fald i kommunale tilskud."

For interessenterne indenfor offentlige myndigheder, arbejdsgiver-, branche- og lønmodtagerorganisationer konkluderes bl.a.:

"Interessenterne læner sig op ad en række traditionelle forklaringer i indvandrerdiskursen. Der kan blandt andre nævnes opfattelser såsom, at indvandrere udsættes for diskrimination, er kompetencesvage, ikke har kulturelle forudsætninger for at leve op til velfærdssamfundets pligter og manglende solidaritet med majoritetssamfundet."

"Ingen af interessenterne fremkommer med forslag, der kan imødegå sampilsproblematikken [at man mister sociale ydelser ved øget registreret indtægt svarende til en høj effektiv beskatning af hvid beskæftigelse] ved andet end kontrol."

I relation til spørgsmålet om indvandreres motiv til sort beskæftigelse peger rapporten, jf. ovennævnte gengivelse af de centrale konklusioner på, at sort arbejde især motiveres af samspilsproblematikken: altså af at en øget registreret arbejdsindsats og indkomst medfører bortfald af en offentlig ydelse. Offentlige ydelser kan dog også give et midlertidigt incitament til hvidt arbejde, men det er bl.a. for at kunne tjene ret til dagpenge. Nedenstående tabel 5 gengiver de centrale dele af rapportens interview vedrørende motiv til sort arbejde.

I forbindelse med CEPOS's integrationsprojekt er der gennemført 12 interviews med indvandrere og efterkommere. I overensstemmelse med aftalen for interviewene sker anvendelsen anonymiseret. Formålet var bl.a. at høre, om indvandreres beskæftigelseserfaringer, og selvom det oprindeligt ikke var et eksplicit formål, blev erfaringer med sort arbejde også inddraget. I udgangspunktet var det målsætningen at interviewpersonerne skulle vælges således, at de blandt ikke-vestlige indvandrere skulle dække vidt forskellige "funktioner"/baggrunde: Selvstændige erhvervsdrivende, ansatte, ledige, indvandrer/efterkommer, studerende og ledige eller hjemmegående kvinder, samt en vis etnisk spredning (det forhold, at fænomenet sort arbejde oprindeligt kun optrådte som et muligt ledsagende tema, har bevirket, at interviewpersonerne ikke er blevet udvalgt med henblik på en dækning af de forskellige forklaringstyper fra tabel 1, hvilket ideelt set havde været tilfældet). I praksis blev udvælgelsen meget ad-hoc og bestemt af, hvad der vist sig muligt. Til forskel fra Rezaei (2003) var det som nævnt ikke et kriterium, at interviewpersonerne havde erfaring med sort arbejde, og det viser sig (jf. tabel 6), der angiver interviewpersonernes svar, at mange slet ikke har arbejdet sort.

Det er også i dette tilfælde forsøgt at klassificere, hvilke motiver/forklaringstyper, der henvises til i de tilfælde, hvor sort arbejde er praktiseret. Det er vigtigt at understrege, at man ikke kan slutte fra disse få udvalgte interview-resultater til, hvilke motiver der er vigtigst for indvandrere som helhed. Det er kun muligt, at sige noget om de få faktiske interviewpersoners motiver til og vurdering af sort arbejde. Ikke desto mindre er svarene relevante, fordi de giver en indikation af, om de anførte forklaringstyper er dækkende, eller om der mangler forklaringstyper.

Ligesom for vor klassifikation af interviewpersonerne i Rezaei (2003) er der flere interviewpersoner, der henviser til ønsket om at undgå skat, dels samspillet med modtagelsen af offentlige ydelser. En enkelt arbejdsgiver henviser til, at vedkommende flere gange har haft personale ansat, der arbejder hvidt for dermed at optjene ret til dagpenge – et motiv, der også blev fundet hos Rezaei (2003). Samme arbejdsgiver har erfaring med ansættelse af personale, der ikke har opholds- og arbejdstilladelse i Danmark. En interviewperson forklarer fravalget af sort arbejde med, at vedkommende er under aktivering, og det indikerer muligheden af, at aktivering kan tjene som instrument mod sort arbejde udover i teorien at tjene til at opkvalificere ledige.

Der er ingen interviewpersoner i 2007-interviewene (men dog tre i Rezaei (2003)-undersøgelsen), hvor det er oplagt, at årsagen til sort arbejde er, at personen har en så lav produktivitet, at vedkommende ikke ville kunne finde ansættelse i den organiserede del af den formelle økonomi (jf. mindstelønsforklaringen).

Tabel 5 - Interviewpersoner om sort arbejde i rapport om duale arbejdsmarked (2003)

Interviewperson	Udvalgte bemærkninger om motiv til sort arbejde	Årsagshenvisning
A1. Restauratør. 42-årig mand, der har boet i Danmark i 33 år og har været selvstændigt erhvervsdrivende siden 80'erne.	<p>- "Siden jeg besluttede at lave mine regnskaber gennemskuelige, har jeg ikke ansat sorte [uformelle] medarbejdere, for jeg synes ikke at det kan være rigtigt at de næsten skal tjene mere end det jeg selv gør. Men engang imellem bliver jeg nødt til det - ikke af lyst men af nød. Man kan ikke få fat i ordentlige medarbejdere, og de få der er gode vil kun arbejde sort. Det gælder både for danskere og for indvandrere."</p> <p>- "Danskere arbejder sort, fordi de ikke vil betale skat og indvandrere arbejder sort, fordi de ikke vil miste overførselsindkomst. I det her spil er det mig som virksomhedsejer der bliver taberen, for den ansatte vil kun aflønnes sort eller vil have en god portion af lønnen sort, så de ikke skal betale mellem- og topskat og hvad det ellers alt sammen hedder. Jeg bliver nødt til at gå med på deres præmisser, for ellers får jeg ikke ordentlige medarbejdere og går glip af indtjening."</p> <p>- "Man er tvunget til at lave noget af indtjeningen sort, for jeg skal både betale leverandøren og aflønne den sorte medarbejder. Og jeg kan ikke trække de sorte lønudgifter og sorte varekøb fra mine driftsomkostninger. Så det er en ond cirkel for mig som ejer, og de eneste der vinder her er dem der arbejder sort og leverandørerne."</p>	Samspilsforklaring
A2. Renseriejer, der har boet i Danmark det meste af sit liv.	<p>- "Jeg har tidligere beskæftiget dem sort, eller rettere; min far har. Men jeg gør det ikke mere, for de tjener næsten mere, end jeg gør. Dem der er gode har slet ikke tid til at søge et almindeligt job. Det er ikke fordi de er dovne og ikke gider, som danskerne siger, tværtimod. De arbejder hele tiden - men kun sort, så de samtidig kan hæve bistand mens det er mig der skal løbe erhvervsrisikoen og risikere at gå konkurs, eller i hvert fald have myndighederne konstant på nakken. Kun dem der har noget i klemme i forhold til myndighederne, f.eks. dem der skal forsørge konen eller optjene dagpengeret eller hvad pokker det nu er, er villige til at arbejde hvidt. [...]Men hvis jeg skal være ærlig, at hvis jeg f.eks. op til jul er meget presset, bliver jeg nødt til at gå med på at ansætte dem sort, for at få fat på en af de gode. For nogle af dem er altså virkelig gode."</p> <p>- "Desuden har vi jo en hel masse af de nyankomne, der er villige til at udkonkurrere de gamle indvandrere, for de får meget mindre i overførselsindkomst, men dem kan vi ikke bruge til ret meget endnu, for de kan jo ikke snakke med folk, og kan i hvert fald ikke ekspedere. De kan ikke engang bruges som bude. Men de steder hvor man har meget forefaldende arbejde hvor de kan gemmes i baglokalet uden kontakt til omverdenen som opvasker eller buksepresser eller hvad det nu er, udgør de en reel løntrussel for de andre indvandrere."</p>	<p>Samspilsforklaring</p> <p>Mindstelønsforklaring</p>
A3. Restauratør, kom til Danmark omkr. 1972.	"Skattevæsenet tager jo det hele, så bliver jeg nødt til at lave noget sort omsætning. Jeg har nogle værdier i mit oprindelsesland, men jeg kan jo heller ikke tage dem hertil - gør jeg det, så får jeg for alvor problemer med skattevæsenet."	Beskatningsforklaring
A4. Købmand, kom til Danmark omkr. 1988.	"Jeg fik etableret mig som selverhvervende, for jeg kunne ikke finde andet arbejde. Jeg har sørget for at komme ud af bistandskøen, og staten sparer den overførselsindkomst, som de ellers skulle betale mig. Men der er ingen retfærdighed i det her system. Jo mere jeg knokler, desto flere penge mister vi i husstanden. Det kan ikke være rigtigt, at jeg skal knokle i 15-18 timer, p.g.a. den lave timeløn, og hvis jeg overskrider en bestemt minimumsgrænse, så skal min kone straffes og mine børn miste friplads, boligtilskud osv."	<p>Mindstelønsforklaring</p> <p>Samspilsforklaring</p>
A5. Studerende, etnisk dansk, 22 år, ansat i indvandrer-ejet restaurant.	"Og jeg gider ikke betale halvdelen af pengene i skat, og så miste en del af dem i boligtilskud, vel da?"	Beskatningsforklaring
A6. Ansat i sin fars minimarked, 21-årig efterkommer.	"Jeg får ca. 12-13.000 i løn [før skat], og så giver min far mig 5-8.000 kroner ved siden af til at betale afdrag på min bil og lidt til at hygge mig med kammeraterne for."	Beskatningsforklaring
A7. 50-årig	"I de sidste sytten - atten år har jeg kun været i beskæftigelse med jobtilskud i to gange et halvt år. Det var i	Vanskelig at klassificere

førtidspensionist med flygtningebaggrund	starten af 90'erne. Kommunen opgav mig til sidst og sendte mig på hjem som pensionist, fordi jeg brokkede mig så meget og sagde, at jeg vil have arbejde og ikke på kursus, og jeg ødelagde socialrådgiverens kontor. De sagde, at jeg er psykisk ustabil, og nu betaler de bare ind på min konto hver eneste måned, og det har de gjort i 10-15 år. En gang i mellem arbejder jeg her [i en restaurationsvirksomhed]. Men det meste af tiden reparerer jeg folks elektriske artikler og tjener lidt på det."	
A8. 51-årig mand på kontanthjælp, kom til Danmark i 1988 som flygtning.	- "I starten gik jeg på sprogskole, men jeg lærer nok aldrig dansk. Så jeg går ikke i skole længere. Kommunen har sendt mig på nogle kurser, men jeg har aldrig fået et job. Så jeg går og hjælper alle mulige mennesker. Hvis der er nogen der skal bygge om på deres forretning eller have udført andet murerarbejde, så kan jeg hjælpe lidt til. Men jeg tjener ikke ret meget på det. Jeg er også god til at klippe hår. Jeg klipper en hel masse menneskers hår. I starten gjorde jeg det kun for bekendte, men rygtet spredtes hurtigt rundt, så nu kører jeg meget rundt og klipper folk." - [Hvordan gør du det - har du en forretning?] "Nej, man må ikke have en forretning når man får bistand, så lukker de ens konto i banken. Jeg aftaler med folk at gå hjem til dem og klippe dem. Jeg tjener ikke nogle penge på det - 25 kr. for voksne og 15 kr. for børn. Jeg tjener måske 100 kr. eller 200 kr. på en god dag. Jeg arbejder næsten hver dag, så det bliver vel omkring 2.000-3.000 kroner om måneden."	Mindstelønsforklaring. Samspilsforklaring.

Kilde: Uddrag fra Rezaei (2003).

Anm.: Egne klassifikationer.

Tabel 6 - Interviewpersoner om sort arbejde i CEPOS' interview (2007)

Interviewperson	Udvalgte bemærkninger om motiv til sort arbejde	Årsagshenvisning
B1. Mand i 30'erne, efterkommer af asiatiske forældre. Ejer af servicevirksomhed.	[Har du anvendt sort arbejde?] "Jamen det har jeg. De bedste jeg har, de må som sådan slet ikke arbejde her. Specielt i denne branche - Det er et håndværk. Maskiner kan ikke [...] - det er manuelt arbejde og Danmark er ikke baseret på manuelt arbejde." [Men giver rammerne dig ikke mulighed for at ikke dig uden?] "Nej det gør de ikke. Fordi under alle omstændigheder har jeg brug for nogle personer der gør det her. Når mindstelønnen er så høj som den er i Danmark, fordi vi skal give så meget i skat. Så er det et problem, et alvorligt problem. Og det er der det ligger." [Hvilken løn får de?] "Den er almindelig i branchen. Officielt 100-110 i timen uofficielt 40 i timen plus alle de ekstra goder. De er oppe på 3500 om ugen, udbetalt. De får altså en lavere løn for de sorte timer. Men de ville jo aldrig få job i FONA, de kan ikke dansk." [Der tales om rekruttering og fastholdelse af arbejdskraft og ejeren roser flittige illegale ansatte, og fortsætter] "Men jeg har selvfølgelig også nogen af den anden gruppe, som er sådan at de arbejder fuld tid eller arbejder halvtid og resten sort eller et eller andet, Men den gruppe jeg har haft flest problemer med, det er dem som er i Danmark lovligt, og som arbejder røven ud af bukserne, og det vil sige arbejder på den rigtige måde til de har fået deres a-kasse. Når de så har fået deres a-kasse, så sætter de sig ned, og så får de et halvt år til at gå på den ene eller anden måde." [Arbejder de så sort ved siden af?] "Det kan de så godt gøre, men problemet er, det gør de så lige til de igen skal have fornyet, du ved, a-kassen. Og så kommer problemet, for nu er der altså nogle mennesker, der er vant til at få a-kasse og få det samme beløb sort, så de kommer altså til at tjene kassen, men lige pludseligt skal de faktisk arbejde for a-kassen, og så ryger de sorte penge jo væk, og der er der det der med, at hvis du har vænnet dig til at få indtægt uden at gøre noget, så er det svært. Jeg har sagt til folk, at jeg vil gerne være med til at hjælpe dem med at lave a-kasse, men du skal på den ene eller anden måde garantere, at du ikke har tænkt dig at lave dét nummer. For alle de andre vi kender, de vil ende med, at de trækker sig lige så stille og roligt tilbage."	Reguleringsforklaring Beskatningsforklaring Samspilsforklaring
B2. Mand i 30'erne. Indvandrede (flygtning fra Iran) som 22-årig	[Har du udført sort arbejde?] "Ja. Det har jeg gjort fordi jeg synes at jo mere man arbejder, jo mere skat skal man betale i Danmark. Jeg synes ikke der skal være høj skat til alle. F.eks. 40 eller 45 % til dem der arbejder mere."	Beskatningsforklaring Samspilsforklaring

til Danmark og arbejder i dag som blikkenslager..	[Hvor mange timer om ugen arbejder du?] "8 timer om dagen. Måske 12 timer inklusiv sort arbejde. Men ikke i weekenden. Det gjorde jeg engang. Da jeg var i pizzeria arbejdede jeg 16 timer om dagen." [Så dengang var du nødt til at arbejde sort for at overleve, det var ikke bare for at få flere penge.] "Nej, for at overleve. Jeg fik 3000 kr. i SU om måneden og jeg havde et lille barn også." [Er du stadig tvunget til det når du arbejder sort nu?] "Nej, ikke rigtig tvunget, det er noget jeg gør fordi jeg har lyst til at arbejde mere."	
B3	Spørgsmålet om sort arbejde blev ikke berørt.	Ikke klassificeret.
B4. Kvinde i 20'erne, efterkommer af tyrkiske forældre, studerende med studiejob.	[Har du udført sort arbejde?] "Ja det har jeg faktisk. Det var noget studiearbejde, som tjener og sådan, og det fik jeg aflønnet sort. Det var ikke mig der insisterede på at det skulle være sort, det var ham der betalte. Jeg ved ikke om jeg fik mere ud af det. [...] Generelt tror jeg det er et "jeg studerer" fænomen, ikke noget etnisk. Medmindre de virkelig ikke kan finde et arbejde så tror jeg det er rimelig udbredt, men der er altså også mange med dansk etnisk baggrund, der gør det. Jeg fik stadig en høj timeløn, uanset om det var sort eller hvidt. Det gjorde ikke den store forskel for mig og jeg foretrækker det heller ikke. Det er ofte restauratørerne der er interesserede i det, det er ikke kun de studerende. Det er jo et tilbud der går begge veje, fordi vi betaler alt for meget i skat. Jeg synes det er lidt en skrøne med at folk selv kaster sig ud i det fordi der er nogen også udbyder det. Jeg ved ikke om man får mere ud af det. Som studerende må du ikke tjene ret meget, og du kan ikke klare dig uden at melde din SU fra hele tiden, og hvad gør man så. Systemet er dybt infleksibelt."	Samspilsforklaring
B5. Mand i 20'erne, kom til Danmark som barn med forældre, der var flygtninge fra Mellemosten. Har mellemlang uddannelse og er ansat i off. virksomhed.	[Har du udført sort arbejde?] "Det er ikke lige noget jeg kan huske. Det kan da godt være at jeg har serveret til en fest eller sådan noget, men jeg tror det ikke for at være helt ærlig."	Har ikke udført sort arbejde.
B6. Mand i 50'erne fra afrikansk nation. Kom til Danmark i 1997 som flygtning. Ledig højtuddannet indenfor fag med meget lav ledighed.	[Har du udført sort arbejde?] "Nej. Fordi, med sort arbejde kan man godt tjene mange penge, men når der kommer kontrol, så er det dig, der kommer til at blive... Jeg vil ikke, det er bedre at tjene lidt men lovligt."	Har ikke udført sort arbejde.
B7. Kvinde i 20'erne. Kom til Danmark for at studere og har afsluttet udd. indenfor fag med lav ledighed. Er nu ledig og jobsøgende.	[Har du udført sort arbejde?] "Right now? No. Before maybe, I can't remember. Ah yeah, babysitting. So it's not so often. Just one hour per week at most. [Do you remember your wage?] I almost forgot. It's one or two years ago. I remember it as 50 per hour. [Do you think you got more or less than you would have gotten for doing it legally?] Well, I don't know how much you would pay. But I don't think I got more. I heard about some home cleaning too. I remember about 100 per hour. Right now as far as I know they get 110 if legally. For us because we are Chinese students we only pay 8 percent in tax. So it doesn't matter to us. We think legally is also ok. But if we get higher tax we would prefer illegally. And the people who pay for it will also choose illegally. First you can get more and they can pay less."	Har stort set ikke udført sort arbejde. Henviser til beskatningsforklaring.
B8. Kvinde i 30'erne fra Eksjugoslavien. Kom til Danmark som flygtning i 1996. Har mellemlang uddannelse	[Har du udført sort arbejde?] "Aldrig. Har heller ikke fået tilbudt noget. Jeg er helt grundlæggende imod sort arbejde."	Har ikke udført sort arbejde.

og er ansat i off. virksomhed.		
B9. Mand i 20'erne, efterkommer af pakistanske forældre	[Er hele din løn hvid?] "Jojo. Jeg har det på papirerne. Jeg har også fagforeningen ved siden af. [Der er slet ikke noget sort?]. " Nej overhovedet ikke." [Der spørges til arbejdstid, og interviewperson nævner at han nogle gange arbejde mindre end fuldtid] "For eksempel i dag der afløste en af mine venner mig. Men han arbejder ikke, kan du følge mig? [Nåh?] "Han arbejder der ikke, han afløser mig [arbejdsgiveren benytter interviewpersonens ven som afløser]. Jeg tror nok han bliver aflønnet, men jeg ved ikke, om det er på papir. Jeg tror det ikke. Sådan er det jo. Sådan er det jo nu til dags. [Er der folk som eksempelvis gør rent – eventuelt sort - selvom de er uddannet som ingeniører?] "Det er der mange der gør. Sort arbejde det er helt normalt nu til dags. Jeg har selv arbejdet sort mange steder." [Er det normalt en selv eller arbejdsgivere der vil arbejde sort?] "Man vil også gerne selv på en eller anden måde. Og arbejdsgiveren, det er jo også bedre for ham. Det er fint nok. Jeg har arbejdet sort med rengøring engang. Der fik jeg 60 kr/time. Og arbejdsgiveren, han tænkte også fint nok, fordi så skulle han ikke dokumentere gennem told og skat osv. Så det er nemmere for alle parter."	Beskatningsforklaring
B10. Mand i 20'erne, efterkommer af marokkanske forældre. Under uddannelse, søger studiejob.	[Har du nogensinde haft sort arbejde?] "Jeg har aldrig haft sort arbejde. Men det er ikke fordi at jeg er imod sort arbejde."	Har ikke udført sort arbejde.
B11. Kvinde i midten af 20'erne, efterkommer af tyrkiske forældre. Har arbejdet som aerobic-instruktør og bestyrer i forretning, søger nu ind på ny uddannelse.	[Hvor meget fik du i løn i dit seneste job?] Der fik jeg 18.000 kr. før skat. [Og det er en meget almindelig butiksløn?] "Ja det er det. Men så begyndte jeg at kræve noget lønforhøjelse og så gik jeg op og fik 20.000 kr. Og så fik jeg faktisk 5.000 kr. under bordet Jeg gik selv ind og lavede en aftale med chefen eller med ham butiksejeren om at, det vil jeg gerne have." [Der må have været en grund til at du krævede dem" under bordet"?] "Ja, ja, jeg var ikke tilfreds med de 20.000 som jeg begyndte at få bagefter og så, tænkte jeg at jamen så kan jeg lige så godt få 5000 mere ud af det. I stedet for at komme op på de 25.000 før skat." [Er det noget du har udført før? Altså sort arbejde?] "Øh, nej, det var faktisk første gang, det var i den tøjforretning, hvor jeg begyndte at få noget sort "under bordet" ellers så har jeg ikke prøvet det før," [Men, synes du at det er alment udbredt? Altså sådan blandt indvandrere og etniske, at det gør man for ikke at betale skat?] "Nej, jeg tror ikke kun, at det er så meget udbredt kun hos udlændinge men, jeg tror også at det er meget udbredt hos danskere, hvilket jeg tror de har lært af os udlændinge. Øh, sådan noget som håndværkere og, hvad ved jeg, tømrere, de tjener jo en masse sorte penge. Det er sjovt, at de ikke bliver opdaget men, at det kun er os andre med mørkt hår som bliver opdaget. Øhm, fordi, vi er jo meget i det der centrum, hvis man kan sige det på den måde, vi er i lyset, men der er mange danskere, der gør det. Der er virkelig mange danskere, der gør det. Men hundrede procent at, det er noget, som de har taget fra os af."	Beskatningsforklaring
B12. Kvinde i 40'erne, indvandret fra Tyrkiet i 1997. Sygedagpenge-modtager.	[Har du lavet sort arbejde?] "Nej, nej."	Har ikke udført sort arbejde. Sygdom.
B13. Kvinde i 30'erne, blev gift med herboende tyrkisk indvandrer i 1989. Er i dag under aktivering.	[Har du lavet sort arbejde?] "Jeg har ikke tænkt på at lave sort arbejde og jeg har ikke haft muligheden, jeg laver jo aktivering og så er der også familien, når jeg kommer hjem så er jeg fuld beskæftiget med dem så, nej jeg har ikke tænkt på det."	Har ikke udført sort arbejde.

Kilde: CEPOS-interview.

Delkonklusion

- Dette kapitel blev indledt med teoretiske overvejelser om motiver og incitamenter til at arbejde sort, og vi fremhævede fire motiver/forklaringstyper. Interviewene er konsistente med, at de fire forklaringstyper er relevante. Dog er det værd at bemærke, at der ikke lægges vægt på, at der arbejdes sort, fordi man ikke kan finde almindeligt arbejde. Det vil dog være forhastet at afvise, at denne forklaring kan være relevant i nogle tilfælde, og ikke mindst kan den være relevant for de indvandrere, der står helt uden arbejde (sort såvel som hvidt) og i stedet er helt ude af arbejdsmarkedet – det gælder f.eks. hjemmegående kvinder.
- Flere interviewpersoner forklarer, hvorledes de selv eller deres ansatte regner på, hvor meget der tabes på i form af skat og bortfald af indkomstoverførsler, hvis der arbejdes hvidt i stedet for sort. Omvendt er der et incitament til registreret indkomst, når den er betingelse for senere at kunne modtage en indkomstoverførsel. Dermed svarer indvandreres reaktion på økonomiske incitamenter – hensigtsmæssige såvel som uhensigtsmæssige – til det der kendes fra andre danskere, der glider over i den uformelle økonomi.

Politikmuligheder og forslag.

På baggrund af ovenstående kan man koncentrere sig om fem forskellige tilfælde, der kan medføre, at en person glider over i den uformelle økonomi. De fem tilfælde er angivet i nedenstående figur 3 ligesom figuren angiver de politikinstrumenter, der kan påvirke personernes valg. Politikinstrumenterne er velkendte fra den økonomisk-politiske debat, og afspejler samme problemstillinger som for etniske danskere, der har svært ved at finde arbejde under den eksisterende indretning af arbejdsmarked og ydelsessystem. Selv tilfældet med manglende arbejdstilladelse er reelt en variation over en velkendt situation for danskere, hvor eksempelvis personer, der er havnet på førtidspension og ikke må arbejde, men i realiteten har bevaret eller genoprettet en vis arbejdsevne, også kan arbejde sort. Forskellige regeringer har i løbet af de seneste 25 år i nogen grad anvendt instrumenterne (eksempelvis forkortelse af dagpengeperiode, reduktion af skat på sidst tjente krone, reduktion af tilflytters niveau for ydelser) konstruktivt, men der er fortsat en meget stor gruppe etniske danskere og indvandrere i den erhvervsaktive alder, der holdes udenfor arbejdsstyrken (og ledighedsstatistikken). Man kan give disse mennesker en ny chance ved en forstærket brug af instrumenterne.

Det første tilfælde er for en person med et kvalifikationsniveau og en produktivitet, der er for lav til at oppebære overenskomsternes mindsteløn. Inden for den uformelle sektor og det sociale system har personen tre muligheder: 1) at "melde" sig ud af arbejdsstyrken, 2) at melde sig ledig og modtage en form for understøttelse, 3) at finde sort arbejde til en sort timeløn. De enkelte muligheder udelukker ikke nødvendigvis hinanden. Løsningsmulighederne for dette tilfælde er enten, at lønnen tilpasses nedad, så personen får mulighed til at arbejde til en lavere løn end overenskomsternes gældende mindsteløn, eller at forbedre personens kvalifikationer så vedkommen kan oppebære mindstelønnen.

Opkvalificeringsmuligheden gennem uddannelse er mest tiltrækkende politisk, men det er ikke alle, der er motiverede til og kan få noget ud af flere kursus og mere uddannelse. Ikke mindst kan det – bortset fra danskundervisning - være svært for voksne indvandrere med beskedent uddannelse og en præference for primært manuelt arbejde at få noget ud af danske kursusmuligheder.

Det er vanskeligt at reducere mindstelønnen direkte gennem politiske initiativer: I modsætning til mange andre europæiske lande bestemmes mindstelønnen ikke lovgivningsmæssigt men af arbejdsmarkedets parter, og da effekten, i form af ydelser til ikke-beskæftigede, primært betales af en tredje part (borgernes skattefinansiering via den offentlige sektor) mangler der incitament til at aftale mindstelønninger, der giver svage grupper mulighed for at finde beskæftigelse. Indirekte kan det forsøges opnået gennem en reduktion af satserne for ledighedsydelse, men det vil være vanskeligt for indvandrere at opnå indflydelse i fagforeningsdemokratiet (hvilket også forklarer, hvorfor relativt få indvandrere er medlem af en fagforening). For at opnå et mere effektivt incitament, til at modvirke ekskluderende adfærd blandt fagforeningerne, må man undersøge, hvorledes man giver dem et økonomisk incitament til en hensigtsmæssig adfærd.⁸ Dermed vil man også give substans til opfattelsen af den såkaldt danske model som særlig hensigtsmæssig.

Det *andet* tilfælde er for en person, der ikke må arbejde i Danmark, og som derfor gør det sort. Her kan man enten vælge at liberalisere adgangen til det danske arbejdsmarked eller, hvis man opfatter det som uønsket, at styrke kontrollen.

Det *tredje* tilfælde er personen med tilstrækkelige kvalifikationer og produktivitet til at finde arbejde på almindelige vilkår, men som vælger at arbejde sort for ikke at betale skat. Det kan være en person, der arbejder hvidt det meste af ugen, og som arbejder sort nogle timer for at undgå en høj beskatning af sin ekstra indkomst. Løsningen på dette problem kan være lavere beskatning af arbejdsindkomst samt skrappe kontrol og sanktioner.

Det *fjerde* tilfælde er personen med tilstrækkelig produktivitet til at finde arbejde på almindelige vilkår, men som vælger at arbejde sort for samtidig at kunne modtage indkomstoverførsler. Løsningen på dette problem kan udover skrappe kontrol og sanktioner være, at øge kravet til mængden af hvidt arbejde for at optjene ret til indkomstoverførsler samt at reducere satserne for overførsler.

En undersøgelse fra Arbejdsdirektoratet⁹ viser, at kommunerne ikke er effektive til at følge op på konstateret socialt bedrageri (sort arbejde samtidig med modtagelse af kontanthjælp). For at øge en effektiv opfølgning kan man indføre en praksis med en årlig rapportering til offentligheden og Folketinget over de enkelte kommuners opfølgning, og lade en manglende opfølgning modregne i bloktilskuddet. Udover dette kan man skærpe sanktionen, så socialt bedrageri straffes økonomisk hårdere.

De interviewundersøgelser, der er refereret ovenfor, indikerer, at en del hvidt, dvs. registreret og beskattet arbejde sker med henblik på at kvalificere sig til at kunne modtage dagpenge. Der er ikke rapporteret om tilsvarende reaktioner på 300-timers reglen, men incitamentet er til stede, og det må forventes, at resultere i samme fænomen. En forlængelse af optjeningskravet for såvel dagpenge som fortsat modtagelse af kontanthjælp kan derfor bruges til at flytte uregistreret over til registreret aktivitet.

En hurtig og omfattende aktiveringsindsats vil ligeledes vanskeliggøre sort arbejde. Problemet med dette instrument er, at det i forhold til andre instrumenter er en dyr måde at bekæmpe sort arbejde og socialt bedrageri på.

⁸ I Beskæftigelsesministeriet (2006b) berøres problemet med en ekskluderende mindsteløn, idet man dog følger en udbredt praksis om at undgå betegnelsen mindstelønsproblem eller startlønsproblem og i stedet anvende en eufemisme - her behovet for "løntilskudsjob." Velfærdskommissionen (2006) behandler problematikken om mindsteløns/startløns ekskluderende effekt.

⁹ Arbejdsdirektoratet (2008).

En reduktion af satserne for indkomstoverførsler og ydelsesperiode vil være at øge incitamentet til arbejde – hvidt eller sort – og har man fokus snævert på sort arbejde, er det derfor nødvendigt at bruge det i sammenhæng med andre instrumenter.

Det femte tilfælde er personen med tilstrækkelige produktivitet, eller tilstrækkelige forudsætninger for at kunne opkvalificere sig, til at finde arbejde på almindelige vilkår, der imidlertid, under de gældende muligheder for at modtage borgerlønsnignende ydelser, foretrækker at placere sin indsats i hjemmet. Løsningsmulighederne er her at begrænse disse borgerlønsnignende ordninger; det gælder eksempelvis børnefamilieydelsen.

Figur 3 - Problemer og løsningsmuligheder

Problem	"Svar" i uformelle sektor eller sociale system	Løsningsmuligheder
For lav produktivitet til at oppebære overenskomsternes mindsteløn	<ul style="list-style-type: none"> • Aktivitet i hjemmet • Modtagelse af arbejdsløshedsunderstøttelse mm. • "Sort" arbejde 	<ul style="list-style-type: none"> • Overenskomster der åbner for personer med lav produktivitet • Forsøg på opkvalificering
Manglende opholds og/eller arbejdstilladelse	<ul style="list-style-type: none"> • "Sort" arbejde 	<ul style="list-style-type: none"> • Tilladelser • Effektiv kontrol
Tilstrækkelig produktivitet men omgåelse af regler for beskatning	<ul style="list-style-type: none"> • "Sort" arbejde 	<ul style="list-style-type: none"> • Effektiv kontrol • Skrappere sanktioner • Lavere beskatning
Tilstrækkelig produktivitet men omgåelse af regler for modtagelse af sociale ydelser	<ul style="list-style-type: none"> • "Sort" arbejde samtidig med modtagelse af arbejdsløshedsunderstøttelse 	<ul style="list-style-type: none"> • Effektiv kontrol • Skrappere sanktioner snyd • Skærpet optjeningskrav om "hvidt" arbejde • Umiddelbar og fuldtidsaktivering • Reduktion af niveau for sociale ydelser

På baggrund af ovennævnte kan der, udover en fortsættelse af politikken med kontrol og lavere satser for indkomstoverførsler til tilflyttere, peges på følgende konkrete forslag:

1. Styrket incitament til registreret aktivitet: En skærpelse af det krævede antal arbejdstimer for modtagelse af hhv. dagpenge og fortsat modtagelse af kontanthjælp.
2. Styrket incitament til aktiv deltagelse på arbejdsmarked: En forkortelse af perioden, hvor man kan modtage dagpenge.
3. Styrket incitament til at kommuner rent faktisk straffer sort arbejde og socialt bedrageri: En udvidelse af muligheden for midlertidig fratagelse af kontanthjælp.
4. Styrket incitament til at virksomheder afholder sig fra at anvende sort arbejdskraft: Skærpede straffe.

5. Styrket incitament til at udføre en ekstra, registreret, arbejdsindsats: Lavere beskatning af den sidst tjente krone.
6. Elimination af ordninger, der øger den uformelle sektor: Børnefamilieydelse afskaffes eller begrænses.

SAMMENFATNING

1. Den danske velfærdsmodel har generelt svært ved at inkludere personer med kort uddannelse. Det problem rammer relativt hårdt blandt de indvandrere, der er kommet fra ikke-vestlige lande. Det kan godt være, at det tidligere har været let at komme til Danmark – men det har ikke været let at bryde muren til arbejdsmarkedet.
2. Indvandrere med mod på en beskæftigelsesmæssig aktiv tilværelse men uden kapacitet til at forcere muren til arbejdsmarkedet står tilbage med følgende muligheder:
 - a. Nogle forsøger sig som selvstændige. De arbejder mange timer og har ikke en høj timeløn, men de arbejder.
 - b. Nogle finder jobs i den uorganiserede del af arbejdsmarkedet, men stadig inden for den formelle økonomi med registreret indkomst.
 - c. Nogle går over i den uformelle økonomi. I den uformelle økonomi er der to muligheder: i) sort beskæftigelse, eller ii) aktiviteter i husholdningen (f.eks. indvandrerkvinden, der bliver hjemmegående).
3. Det er veldokumenteret, at forholdsvis mange indvandrere er ledige eller helt ude af arbejdsstyrken. Man kunne tro, at forholdsvis mange indvandrere af ikke-vestlig oprindelse reagerede på problemet med at finde almindeligt arbejde ved at arbejde sort, men det kan ikke dokumenteres i eksisterende undersøgelser. Dels tyder undersøgelser over holdninger og selvrapporeret sort arbejde og socialt bedrageri på, at omfanget er lavere eller på niveau med etniske danskere. Dels er motivet til sort arbejde snarere, end at man ikke kan finde almindelig beskæftigelse, at man dermed samtidig kan modtage indkomstoverførsler og naturligvis undgå beskatning.
4. De konstaterede problemer for indvandrere svarer derfor grundlæggende til de samme problemer, som etniske danskere med beskedne kvalifikationer står med. Der er derfor ikke behov for at opfinde nye instrumenter, men i stedet behov for en styrket brug af kendte midler.
5. Sort arbejde og socialt bedrageri samt fravalg af arbejdsmarked til fordel for aktivitet i husholdningen kan ændres til almindelig beskæftigelse ved at i) forlænge de krævede perioder med hvidt arbejde for at opnå ret til dagpenge og fortsat modtagelse af kontanthjælp, ii) forkorte dagpengeperioden, iii) effektivisere sanktioner i forbindelse med konstateret sort arbejde samtidig med modtagelse af ledighedsydelse, iv) afskaffe eller begrænse børnefamilieydelsen, og v) reducere skatten på den sidst tjente krone.

Referencer

- Arbejdsdirektoratet (2008): "Notat - Kommunernes brug af de nye sanktionsmuligheder på kontanthjælpsområdet", Danmark.
- Beskæftigelsesministeriet (2004): "En kommentar til rapporten om indvandrere på arbejdsmarkedet", Danmark.
- Beskæftigelsesministeriet (2006a): "Kulegravning af kontanthjælpsområdet", Danmark.
- Beskæftigelsesministeriet (2006b): "Tale på 3F's erhvervskonference om integration", Danmark.
- Mogensen, G.V. (2003): "Danmarks Uformelle Økonomi", Danmark.
- Pedersen, S. (1998): "The Shadow Economy in Western Europe", Danmark.
- Pedersen, S. (2003): "Sort arbejde i Skandinavien, Storbritannien og Tyskland", *Nyt fra Rockwoolfondens forskningsenhed - juni 2003*, pp. 8-19.
- Rezaei, S. (2003): "Det duale arbejdsmarked i et velfærdsstatsligt perspektiv - et studie af dilemmaet mellem uformel økonomisk praksis og indvandreres socio-økonomiske integration. Delrapport 1: Projektstatus: Teoretiske betragtninger, indkredsning af problemfelt, metodologisk grundlag samt resultater af feltstudier og ekspert-interviewundersøgelse.", Danmark.
- Rezaei, S. (2004): "Det duale arbejdsmarked i et velfærdsstatsligt perspektiv - et studie af dilemmaet mellem uformel økonomisk praksis og indvandreres socio-økonomiske integration - Delrapport 2: Survey: datagrundlag, analyser og resultater", Danmark.
- Rockwool Fondens Forskningsenhed (2006): "Sort arbejde er faldet", *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed*, Vol. April 2006,
- Skatteministeriet (2006): "Hvad er konsekvenserne ved at arbejde sort og andre gode spørgsmål? [Skatteministeriets hjemmeside 1/10/06 læst 13. maj 2008]", Danmark.
- Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark (2007): "Værdier og normer - blandt udlændinge og danskere", Danmark.
- Tranæs, T. (2004): "Sort økonomi. Bedrageri? Sort arbejde kan være et moralsk og demokratisk problem for samfundet. Men det er ikke et økonomisk problem", *Politiken*,
- Velfærdskommissionen (2006): "Modernisering af beskæftigelses- og integrationsindsatsen", pp. 399-548 in *Analyserapport januar 2006 "Fremtidens velfærd - vores valg"*, Danmark.